

เจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมใน กรุงศรีอยุธยา

สุรพล ดำริห์กุล

ศาสตราจารย์เกียรติคุณประจำสาขาวิชาศิลปะไทย

คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาเรื่องราวของเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมที่ปรากฏอยู่ในกรุงศรีอยุธยายังมีคำอธิบายไม่มากนัก บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเรื่องราวพระพุทธศาสนาหลังการกวาดล้างเจดีย์ช้างล้อมในประเทศไทย ซึ่งได้ตัดตอนมานำเสนอเฉพาะเรื่องราวของเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อม เพื่ออธิบายถึงการเกิดขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์บ้านเมือง ประวัติพระพุทธศาสนา และศิลปะสถาปัตยกรรมในกรุงศรีอยุธยา

ผลของการศึกษาพบว่าในกรุงศรีอยุธยามีเจดีย์ช้างล้อมจำนวน 3 แห่ง คือ พระเจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์ พระเจดีย์ประธานวัดช้าง และเจดีย์ทรงระฆังช้างล้อมวัดหัตถดาสด และเจดีย์สิงห์ล้อมจำนวน 2 แห่ง คือ เจดีย์ประธานวัดแม่นางปลื้ม และเจดีย์ประธานวัดธรรมิกราช การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้าง

ล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เผยแผ่เข้ามา ทำให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างพระพุทธศาสนาสายพื้นเมืองเดิมที่สืบทอดมาจากเมืองลพบุรีหรืออาณาจักรเขมรอันรุ่งเรืองกับพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายสีหลและสายรามัญ การสร้างเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมขึ้นนั้นเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ประกาศถึงความเป็นพระพุทธศาสนาบริสุทธิ์ และเพื่อสร้างความชอบธรรมให้ได้รับการสนับสนุนและยอมรับนับถือ

คำสำคัญ: เจดีย์ช้างล้อม, เจดีย์สิงห์ล้อม, กรุงศรีอยุธยา

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา และได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนา ลังกาวงศ์ในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554).

Chang Lorm Chedis and Singha Lorm Chedis in Ayutthaya

Surapol Damrikul

Emeritus Professor, Department of Thai Art,
Faculty of Fine Arts, Ching Mai University,
Chiang Mai, Thailand.

ABSTRACT

From the past up to the present time, Chang Lorm Chedis (Elephant- Surrounded Pagodas) and Singha Lorm Chedis (Lion- Surrounded Pagodas), which appeared in Ayutthaya Period, have not been much described. This article is an excerpt from the research project of the study on Theravada Buddhism and Chang Lorm Chedis in Thailand. This excerpt focuses on Chang Lorm Chedi and Singha Lorm Chedi with the aim of describing the founding of the two chedis, which is relevant to the histories of the kingdom, Buddhism and architectural arts in Ayutthaya.

The findings from the study reveal that, in Ayutthaya, there are three Chang Lorm Chedis, i.e., the principle pagoda of

Mahaeyong Temple, the principle pagoda of Chang Temple and the bell-shaped pagoda surrounded with elephant statues at Hatsadawat Temple; and two Singha Lorm Chedis, i.e., the principle pagoda of Mae Nang Pluem Temple and the principle pagoda of Dhammikarat Temple. Chang Lorm and Singha Lorm Chedis were founded during 20th Buddhist century which is the period in which Ceylonese Theravada Buddhism was disseminated in Ayutthaya. This created competition between the Buddhism from Lopburi or Khmer Kingdom, which had been prosperous in the region before, and Theravada Buddhism from Singhala (Sri Lanka and Mon. Chang Lorm and Singha Lorm Chedis were built in order to symbolize that the pagodas represented the purity of Buddhism in order make Theravada Buddhism righteous and accepted by local people.

Keyword: Chang Lorm Chedi, Singha Lorm Chedi, Ayutthaya

* This article is a part of the research work funded by the Philosophy Department of the National Research Council of Thailand, and is published under the title Chang Lorm Chedis and the Histories of Thailand and Ceylonese Theravada Buddhism in Thailand (Bangkok: Chulalongkorn University Printing Press, 2012).

กล่าวนำ

กรุงศรีอยุธยาในอดีตเป็นเมืองท่านานาชาติสำคัญ ซึ่งเป็นศูนย์กลางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอยู่ในภูมิภาคแห่งนี้เป็นเวลายาวนาน โดยเฉพาะความเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ จึงปรากฏงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมหลากหลายรูปแบบอยู่ในดินแดนแห่งนี้ เจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมก็เป็นรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจซึ่งมีพัฒนาการเกิดขึ้นในกรุงศรีอยุธยาช่วงต้นๆ และคลี่คลายรูปแบบจนกลายเป็นเจดีย์ในศิลปะอยุธยาในเวลาต่อมา ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีคำอธิบายเกี่ยวกับเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมในกรุงศรีอยุธยาไม่มากนัก ส่วนใหญ่เรื่องราวความรู้ของเจดีย์ช้างล้อมจะปรากฏอยู่แต่ในพื้นที่ของแคว้นสุโขทัยเสียเป็นส่วนมากกว่า เจดีย์ช้างล้อมนั้นเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ซึ่งมีรูปแบบมาจากสถูปูวันเวลี (Ruwanweli) ณ เมืองอนูราธปุระ อันเป็นพระเจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในเกาะลังกา การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมในแคว้นสุโขทัยนั้นจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของความขัดแย้งและแข่งขันอย่างรุนแรงระหว่างพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สองสำนักคือ สำนักสีหล ซึ่งเป็นสำนักพระพุทธศาสนาเดิมที่สืบทอดมาจากเกาะลังกาผ่านมาทางเมืองนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยา กับสำนักรามัญ ซึ่งเป็นสำนักใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นโดยพระอุทุมพรบุปผามหาสวามีที่เมืองพันทวีหรือเกาะตะมะ ซึ่งเผยแพร่เข้ามาตั้งมั่นในดินแดนประเทศไทยครั้งแรกในแคว้นสุโขทัย ภายใต้การอุปถัมภ์ของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท การสร้างเจดีย์ช้างล้อม

จะเป็นการแสดงสัญลักษณ์และความถูกต้องชอบธรรมของการเป็นตัวแทน พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลในทางการเมือง ดังเห็นได้จากการที่กรุงศรีอยุธยาเข้ายึดครองและผนวกแคว้นสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรอยุธยาในที่สุด (สุรพล 2557) ส่วนเจดีย์สิงห์ล้อมซึ่งเป็นรูปแบบของเจดีย์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะปรากฏที่กรุงศรีอยุธยา ยังไม่มีคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้มากนัก ดังนั้นบทความนี้จึงต้องการเสนอเรื่องราวของเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมในกรุงศรีอยุธยา เพื่ออธิบายถึงการเกิดขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์บ้านเมือง ประวัติพระพุทธศาสนาและศิลปะสถาปัตยกรรมในกรุงศรีอยุธยา อันเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเรื่องราวพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์กับเจดีย์ช้างล้อมในประเทศไทย จึงเป็นที่คาดหวังว่าบทความนี้จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นมาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในกรุงศรีอยุธยาและประเทศไทย ตลอดจนช่วยเสริมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเกาะลังกา

พระพุทธศาสนาซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่ในเกาะลังกานั้นเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท มูลเหตุแห่งการเกิดลัทธิหินยานฝ่ายเถรวาทนั้น ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วเป็นเวลาประมาณ 100 ปี ได้มีคณะสงฆ์คณะหนึ่งพากันแก้ไขบทบัญญัติในทางศาสนาให้ต่างไปจากพุทธบัญญัติ แต่พระเถรานุเถระส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย ได้ยึดถือไปตามผลของการสังคายนา ในภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วสามเดือน

จึงเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในคณะสงฆ์ กล่าวคือแยกออกเป็นฝ่ายเถรวาทหรือหินยานกับฝ่ายมหายาน ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้กระทำสังคายนาพระธรรมวินัยและทรงชำระสมณวงศ์ให้บริสุทธิ์ แล้วโปรดให้จัดส่งพระเถระพร้อมด้วยบริวารไปเผยแผ่พระศาสนาในนานาประเทศ 9 สาย ซึ่งในจำนวนนั้นมีพระมหินทรมหาเถระ พร้อมด้วยเถระอื่นๆ ได้อพยพพระพุทธรูปไปประดิษฐานยังเกาะลังกา ในระยะแรกๆ ชาวลังกานับถือพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายเถรวาทซึ่งพระมหินทรมหาเถระได้นำเข้ามาเผยแผ่ ต่อมาในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 8 พระพุทธรูปศาสนาในเกาะลังกาแตกแยก จึงทำให้เกิดปัญหาความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคณะสงฆ์ในเกาะลังกา (พระโสภณคณาภรณ์ 2529, 160-161) จนเมื่อพระเจ้าปรักรัณฆพาทูที่ 1 ขึ้นครองราชย์ในต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ได้โปรดให้มีการฟื้นฟูพระพุทธรูปศาสนาแบบเถรวาท แล้วจัดวางระเบียบปฏิบัติในพระพุทธรูปศาสนาและสังฆมณฑลจนเรียบร้อย ตั้งแต่นั้นมาพระสงฆ์ในลังกาจึงนิยมศึกษาเล่าเรียนจนเชี่ยวชาญพระธรรมวินัยและรอบรู้พุทธวจนะ กษัตริย์ลังกาก็ทรงปฏิบัติพระองค์เป็น “ธรรมราชา” เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ทำให้กิตติศัพท์เลื่องลือออกไปยังนานาประเทศที่นับถือพระพุทธรูปศาสนา จนมีพระสงฆ์ในประเทศพม่า มอญ ไทย และเขมร สนใจเดินทางไปยังเกาะลังกาทวีป เพื่อศึกษาพระพุทธรูปศาสนาที่ปรับปรุงใหม่ และนำมาประพฤติปฏิบัติในบ้านเมืองของตน (สุธีวงศ์ 2523, 31 - 32) แต่พระสงฆ์ลังการังเกียจสมณวงศ์ต่างกัน จึงให้พระสงฆ์เหล่านั้นอุปสมบทใหม่ เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าได้อุปสมบทถูกต้องตามวิธีพระพุทธรูปบัญญัติ ครั้นพระสงฆ์เหล่านั้นได้ศึกษาพระศาสนาตามสมควรแล้ว จึงได้ให้เดินทางกลับไปเผยแผ่พระศาสนาในบ้านเมืองของตน

เมืองนครศรีธรรมราชกับเจดีย์ช้างล้อมแห่งแรก

พระพุทธรศาลังการวงศ์ได้เผยแผ่เข้ามายังดินแดนประเทศไทยเป็นครั้งแรกที่เมืองนครศรีธรรมราชในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งการเข้ามาของพระพุทธรศาลังการวงศ์คราวนั้น ได้มีการกล่าวถึงเรื่องราวแตกต่างกันอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรกกล่าวกันว่า ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ครั้งรัชสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจันทรภาณุ พระสงฆ์ไทยจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยที่เกาะลังกาจนรอบรู้ดีแล้วจึงเดินทางกลับ ซึ่งในการเดินทางกลับมานี้ครั้งนั้นได้ชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกาเข้ามาด้วย เพื่อตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช (ตรี 2510, 36) ส่วนอีกประการหนึ่งกล่าวว่า พระราหุลเถระพระสงฆ์ชาวลังกาซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มพระเถระ 4 รูปที่เดินทางจากเกาะลังกาไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยพม่าพร้อมกับพระฉปัญฺฑ ต่อมาได้เดินทางมายังเมืองนครศรีธรรมราช ได้รับความเลื่อมใสจากกษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราช แต่งตั้งให้เป็นพระราชครู (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2517, 338 - 340) และได้ทำการบูรณะพระมหาธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งพระมหาธาตุเจดีย์ที่ได้รับการบูรณะในครั้งนั้นมีรูปทรงเป็นอย่างเจดีย์แบบลังกาหรือเจดีย์ช้างล้อม (มานิต 2530, 168 - 171) จึงถือเป็นเจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏขึ้นในดินแดนประเทศไทยเป็นแห่งแรก ซึ่งพระพุทธรศาลังการวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชนี้เองที่ได้เผยแผ่ไปยังดินแดนใกล้เคียง โดยเฉพาะที่แคว้นสุโขทัยและอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

พระพุทธศาสนาในกรุงศรีอยุธยายุคต้น

พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในระยะเริ่มแรกนั้นคงเป็นพระพุทธศาสนาแบบมหายานที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรเขมรผ่านทางเมืองลพบุรี จึงปรากฏหลักฐานว่าศาสนสถานในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้น ส่วนมากเป็นสถาปัตยกรรมแบบปรางค์ ซึ่งมีพัฒนาการมาจากปราสาทแบบเขมร ขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทคงปรากฏมีอยู่ในกรุงศรีอยุธยาด้วยเช่นกัน เนื่องจากมีรากฐานมาตั้งแต่สมัยทวารวดี รวมทั้งกลุ่มบ้านเมืองใกล้เคียง เช่น สุโขทัย หัวเมืองมอญ และนครศรีธรรมราชซึ่งปรากฏมีพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทตั้งมั่นอยู่อย่างมั่นคงแล้ว และคงแพร่หลายเข้ามามีบทบาทอยู่ในพื้นที่แถบนี้ด้วย ดังปรากฏหลักฐานของการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้นเป็นศาสนสถานอย่างในลังกา เช่น พระพุทธรูป

วัดพนัญเชิง พระประธานวัดธรรมิกราช ฯลฯ ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา (ศรีศักร 2527, 25) และพระเจดีย์หลายๆ องค์ทั้งในบริเวณที่ตั้งกรุงศรีอยุธยาและใกล้เคียงที่เชื่อกันว่าเป็นศาสนสถานสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาและสมัยอยุธยายุคต้น (น. ณ ปากน้ำ 2529, 145 - 164)

ภาพที่ 2 พระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ต่อมาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายรามัญ ได้แพร่หลายเข้าไปตั้งมั่นที่กรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้ปรากฏเรื่องราวอยู่ใน *ชินกาลมาลีปกรณ์* กล่าวไว้ว่า มีพระสงฆ์ชาวสุโขทัยสองรูป คือ พระอโนมทัสสีและ

พระสุนทรเถระ ได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและเข้าบวชเรียนใหม่ในสำนักของพระอุทุมพรบุปผามหาสวามีที่เมืองพันหรือเมืองเมาะตะมะในประเทศพม่า แล้วเดินทางกลับมาเผยแผ่พระศาสนาในแคว้นสุโขทัย ต่อมาพระอโนมทัสสีและพระสุนทรเถระได้เดินทางกลับไปเมืองพันอีกครั้ง การเดินทางไปครั้งนี้ได้นำพระสงฆ์ชาวสุโขทัยอีก 8 รูปร่วมเดินทางไปด้วย เพื่อบวชแปลงใหม่เป็นพระสงฆ์ในนิกายอริยวาสี คือ พระอนันท์ พระพุทธสาคร พระสุชาติ พระเชมะ พระปิยทัสสี พระสุวิณณศิริ พระเวสสกุ พระสัทธาติสสะ เป็นต้น พระสงฆ์เหล่านี้เมื่อได้เดินทางกลับมาแล้ว ได้ถูกส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลังกาวังค์ยังเมืองต่างๆ หลายแห่ง เช่น พระปิยทัสสีได้นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่กรุงศรีอยุธยา และได้รับการยอมรับนับถือมากจนคนทั้งหลายยกย่องให้เป็นมหาสวามี (พระรัตนปัญญาเถระ 2501, 320) เรื่องราวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาลังkawังค์สายรามัญซึ่งกำลังมีบทบาทสำคัญอยู่ในแคว้นสุโขทัยและล้านนาในช่วงเวลานี้ ได้แพร่หลายเข้ามาจนเป็นยอมรับในกรุงศรีอยุธยาเช่นกัน

ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 20 เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือพระอินทราชาธิราชที่ 1 มีพระสงฆ์ชาวอยุธยาเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยที่เกาะลังกา เมื่อกลับมาแล้วได้ตั้งคณะสงฆ์ลังkawังค์อีกสายหนึ่งเรียกว่าสายสีหลหรือลังkawังค์ใหม่ขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเรื่องราวที่ปรากฏใน *ชินกาลมาลีปกรณ์* กล่าวว่า พระสงฆ์ชาวเมืองเชียงใหม่ในกลุ่มพระมหาธรรมคัมภีร์กับพระสงฆ์ชาวลพบุรีและชาวมอญรวม 33 รูปที่ได้เดินทางไปศึกษาพระศาสนาที่ลังกา เมื่อเดินทางกลับได้พาพระเถระชาวลังกาด้วย 2 รูป เพื่อจะให้มาเป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาได้พบกับพระพรหมเถระและพระโสมเถระ

พระสงฆ์ชาวอยุธยาที่ได้เดินทางมาศึกษาพระศาสนาที่ลังกาเช่นกัน ดังนั้น พระเถระเหล่านั้นจึงได้อุปสมบทให้พระพรหมเถรและพระโสมเถรทั้งสอง กลางมหาสมุทร และเมื่อเดินทางถึงกรุงศรีอยุธยาได้จำพรรษาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา 4 พรรษา ซึ่งในระหว่างนั้นได้บวชแปลงใหม่ให้พระมหาเถรสีลวิสุทธิ ผู้เป็นพระอาจารย์ของพระเทวีของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระมหาเถรสีหัตถมโกวิทที่กรุงศรีอยุธยาอีกด้วย (พระรัตนปัญญาเถร 2501, 108) ในขณะที่ พงศาวดารโยนก (ประกาศกิจกรจักร 2504, 337 - 338) กล่าวว่า ใน พ.ศ. 1967 คณะสงฆ์ชาวเมืองเชียงใหม่ ชาวลพบุรี และชาวมอญในกลุ่มพระมหารัชมคัมภีร์รวมจำนวน 33 รูป ได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยที่เกาะลังกา โดยได้อุปสมบทแปลงใหม่ ณ อุทกสีมาเรือขนานในแม่น้ำกัลยาณิตามกลางคณะสงฆ์ 20 รูป มีพระธรรมจริยาเถรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระวันรัตนเป็นพระกรรมวาจาจารย์ แล้วอยู่ศึกษาธรรมวินัยในเมืองลังกานั้น เมื่อเดินทางกลับได้โดยสารมากับสำเภของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีพระพรหมมุนีเถรและพระโสมเถรที่เดินทางไปเกาะลังกาได้กลับมาด้วย โดยพักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ครั้นออกพรรษาแล้วจึงไปเมืองศรีสัชนาลัย ทำการอุปสมบทพระพุทธรูปที่เมืองศรีสัชนาลัย ครั้น พ.ศ. 1973 จึงเดินทางไปเมืองเชียงใหม่ พำนักอยู่ที่วัดป่าแดงหลวง

อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์ในกรุงศรีอยุธยาน่าจะได้รับความเลื่อมใสและสนับสนุนเป็นอย่างดี เพราะต่อมาในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ได้โปรดให้สร้างวัดมเหยงคณ์ขึ้นในเขตอรัญญิก บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา วัดแห่งนี้เป็นวัดขนาดใหญ่ มีฐานะเป็นพระอารามหลวงฝ่ายอรัญวาสี

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์น่าจะได้รับการอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยา

พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาอย่างชัดเจนนับตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อครั้งที่พระองค์ยังเป็นพระมหาอุปราช ทรงประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลกเพื่อปกครองดูแลแคว้นสุโขทัย ซึ่งพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ตั้งมั่นอยู่ก่อนแล้ว ทำให้พระองค์ทรงทราบและเข้าใจในวัฒนธรรมของอาณาจักรทางเหนือ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้วได้ทรงดำเนินพระราโชบายรวมอาณาจักรสุโขทัยเข้ากับกรุงศรีอยุธยาโดยอาศัยพื้นฐานทางศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์จากแคว้นสุโขทัยน่าจะมียุทธบาทอย่างสำคัญอยู่ที่กรุงศรีอยุธยานับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เนื่องจากการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์

เห็นได้ว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เป็นอันมาก เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ใน พ.ศ. 2008 ทรงนิมนต์คณะสงฆ์จากลังกาทวีปให้เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา และทรงมีพระราชศรัทธาสละราชสมบัติออกผนวชเป็นพระภิกษุ ประทับอยู่ ณ วัดจุฬามณีเมืองพิษณุโลกเป็นเวลาถึง 8 เดือน (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2517, 105)

นอกจากนี้แล้วสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยังโปรดให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม อุปถัมภ์การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์ แต่งตั้งให้ดำรงสมณศักดิ์ตาม

ความรู้ความสามารถและวัตรปฏิบัติซึ่งพระราชกรณียกิจเหล่านี้ได้เป็นแบบอย่างให้แก่พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันตลอดมา

การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมในกรุงศรีอยุธยา

เจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏอยู่ในกรุงศรีอยุธยามีจำนวน 3 แห่ง คือ พระเจดีย์ประธานวัดช้าง พระเจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์ และเจดีย์ทรงระฆังช้างล้อมวัดมหาธาตุวาจากการศึกษาพบว่าเจดีย์ช้างล้อมทั้งสามแห่งมีรูปแบบทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ตลอดจนระยะเวลาของการก่อสร้างที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวของการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สรุปได้ดังนี้

เจดีย์ประธานวัดช้าง

วัดช้างเป็นวัดร้างที่ตั้งอยู่ในเขตอรัญญิก บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ประวัติการก่อสร้างและชื่อของวัดแห่งนี้ไม่

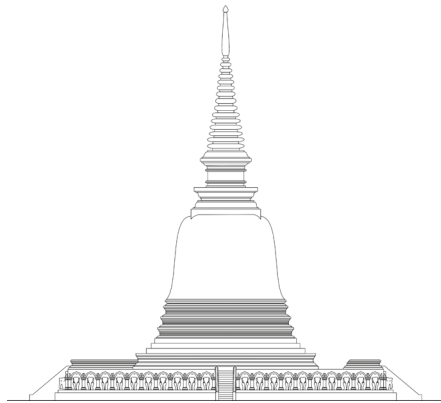

ภาพที่ 3 เจดีย์ประธานวัดช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปรากฏหลักฐานอยู่ในเอกสารใดๆ แต่โบราณสถานวัดช้างแห่งนี้ กรมศิลปากร ได้ขุดแต่งและบูรณะเจดีย์ประธาน เมื่อ พ.ศ. 2542 ก่อนที่จะมีการขุดแต่งและบูรณะไม่ปรากฏมีช้างปูนปั้นประดับอยู่ที่ฐานฐาน แต่จากการขุดแต่งและบูรณะของกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ. 2542 ได้พบชิ้นส่วนของช้างปูนปั้นจำนวนมากที่เคยประดับอยู่ที่ฐานเจดีย์ ถูกลำไยถมปรับระดับพื้นที่ภายในเขตกำแพงของพระอุโบสถ และด้านนอกของซุ้มประตูกำแพงวัด จึงทำให้ทราบว่แต่เดิมพระเจดีย์ประธานวัดช้างแห่งนี้เป็นเจดีย์ช้างล้อมที่มีช้างปูนปั้นยืน สองขาหน้าและหัวโผล่ออกมาครึ่งตัว ประดับอยู่โดยรอบฐานประทักษิณ สันนิษฐานว่าน่าจะมีจำนวนทั้งสิ้น 88 เชือก ซึ่งในการบูรณะเจดีย์ในราวปลายกรุงศรีอยุธยาคงได้รื้อเอาช้างปูนปั้นประดับที่ฐานประทักษิณออกเนื่องจากคงมีสภาพชำรุดมาก และจากการขุดตรวจสอบที่ฐานขององค์พระเจดีย์เห็นได้ชัดเจนว่าพระเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะก่อทับซ้อนและปั้นปูนพอกอยู่สองระยะ (ห่างหุ่นส่วนจำกัดสุรศักดิ์ก่อสร้าง 2542, 102 - 104)

แบบแผนของเจดีย์ประธานวัดช้าง ประกอบด้วยฐานล่างเป็นประทักษิณขนาดใหญ่ ที่ผนังของฐานประทักษิณมีช้างปูนปั้นประดับอยู่โดยรอบ และมีบันไดขึ้นไปสู่ลานประทักษิณ องค์พระเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมตั้งอยู่บนลานประทักษิณ มีเจดีย์ทิศหรือเจดีย์บริวารตั้งอยู่ที่มุมทั้งสี่บริเวณกึ่งกลางของฐานประทักษิณทั้งสี่ด้านมีบันไดขึ้นไปสู่ลานประทักษิณที่ฐานของบันไดแต่ละด้านมีแท่นฐานก่ออิฐถือปูนอยู่ข้างละ 2 ฐาน รวมด้านละ 4 ฐาน พบหลักฐานว่าเคยเป็นที่ตั้งของประติมากรรมปูนปั้นรูปสิงห์และยักษ์ถือกระบองหรือทวารบาล ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้คล้ายกับที่เจดีย์วัดช้างรอบเมืองกำแพงเพชร ในที่นี้จึงอาจสรุปได้ว่ารูปแบบของ

เจดีย์วัดช้างในระยะแรกนั้นมัลลยเถามีลักษณะเป็นฐานปัทม์ซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ซึ่งเป็นแบบแผนของเจดีย์ทรงระฆังศิลปะอยุธยาตอนต้นหลายแห่ง เมื่อพิจารณารูปแบบของเจดีย์ที่มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณช้างล้อม ซึ่งจะคล้ายคลึงกับพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระสุมนเถระ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายรามัญ ที่ได้รับอาราธนาให้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่เมืองเชียงใหม่ และสร้างพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอกขึ้นใน พ.ศ. 1918 (พระพุทธพุกามและพระพุทธานุ 2519, 316) ดังนั้นช่วงเวลาของการปรากฏขึ้นของพระเจดีย์ทั้งสองแห่งนี้จึงควรใกล้เคียงกันและน่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่เข้ามาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายรามัญในกรุงศรีอยุธยาในระยะนี้ด้วย โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่พระปิยทัสสี พระสงฆ์ลังกาวงศ์สายรามัญ ผู้ได้รับมอบหมายให้นำพระศาสนาไปเผยแผ่ที่กรุงศรีอยุธยา ได้รับการยอมรับนับถือเป็นอันมาก จนคนทั้งหลายยกย่องให้เป็นมหาสวามี (พระพุทธพุกามและพระพุทธานุ 2519, 320) ด้วย

แผนผัง 1 รูปด้านเจดีย์ประธานวัดช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระยะเริ่มแรก

เหตุนี้เจดีย์ประธานวัดช้างนี้จึงควรมีอายุการก่อสร้างอยู่ในราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 20

ต่อมาเจดีย์องค์นี้ได้รับการบูรณะครั้งใหญ่คาดว่าคงเป็นสมัยอยุธยาตอนปลาย ในราวรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระ เนื่องจากทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณะวัดมเหยงคณ์และวัดกุฎีดาวในระหว่าง พ.ศ. 2252 - 2256 ซึ่งการบูรณะครั้งนั้นคงรื้อถอนรูปช้างปูนปั้นประดับฐานประทักษิณออกไป และเปลี่ยนแปลงระเบียบลวดบัวของเจดีย์เป็นแบบใหม่ เพื่อที่จะยึดชั้นมาลัยให้สูงขึ้นและเปลี่ยนรูปแบบมาลัยเถาให้ต้องกระบังเป็นแบบมาลัยลูกแก้วกลมสามเส้น ซึ่งร่องรอยดังกล่าวปรากฏหลักฐานให้เห็นในทุกวันนี้

เจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์

วัดมเหยงคณ์¹ เป็นวัดขนาดใหญ่ มีฐานะเป็นพระอารามหลวงฝ่ายอรัญวาสี ตั้งอยู่ในเขตอรัญญิก บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประวัติความเป็นมาของวัดนี้ปรากฏในพงศาวดารหลายฉบับที่มีข้อความสอดคล้องตรงกันว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง ซึ่งปีที่สร้างในพระราชพงศาวดารฉบับนี้จะตรงกับพงศาวดารฉบับจันทนุมาศ (เจิม) (พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา 2457 ก, 122)

¹ คำว่า “มเหยงคณ์” มาจากศัพท์บาลีว่า “มเหยงคณ” ซึ่งแปลว่า ภูเขา เนินดิน ชื่อวัดมเหยงคณ์นี้อาจจะตั้งชื่อตาม “มเหยงคณสถูป” ซึ่งเป็นพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญในลังกา ซึ่งมีที่ตั้งอยู่บริเวณเนินสูง

แม้ว่าหลักฐานที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารได้ระบุไว้ว่าวัดแห่งนี้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1967 และ พ.ศ. 1981 แต่ก็มีผู้ที่เชื่อว่าเจดีย์ประธานของวัดมเหยงคณ์ นั้นน่าจะสร้างเสร็จในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เนื่องจากมี เหตุการณ์สำคัญหลายอย่างเกิดขึ้นในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราช ที่ 2 ซึ่งอาจเป็นเหตุให้การก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ หากคงได้รับการสร้างจน แล้วเสร็จในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถผู้เป็นพระราชโอรส สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทรง ส่งทูตไปอัญเชิญพระสงฆ์ชาวลังกาให้เข้ามาเผยแผ่พระศาสนา และทรงมีพระ ราชศรัทธาออกผนวชที่วัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2008 ในสมัย ของพระองค์แบบอย่างของพระพุทธศาสนาเป็นแบบลังกาวงศ์ และศาสน สถานที่สร้างเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น เจดีย์ทรงลังกาแบบช้างล้อมที่วัดมเหยงคณ์จึงน่าจะสร้างสำเร็จในรัชสมัย ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1 2499, 118) และในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดมเหยงคณ์ ครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2252 (เทพ 2511, 145)

เจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ตั้งอยู่บน ลานประทักษิณรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สูง 1.50 เมตร ยาวด้านละ 32 เมตร ที่ ฐานประทักษิณมีช้างปูนปั้นสองขาหน้าและหัวโผล่ออกมาครึ่งตัวจากซุ้มที่ ประดับอยู่โดยรอบ ด้านละ 20 เชือก รวมจำนวนทั้งสิ้น 80 เชือก องค์พระ เจดีย์ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางบนฐานประทักษิณ แบบแผนของเจดีย์ประกอบ ด้วยฐานเชิงกลมสามชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ฐานชั้นนอกมีทวารขึ้น ไปเป็นหน้ากระดานกลมสูง มีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่ง

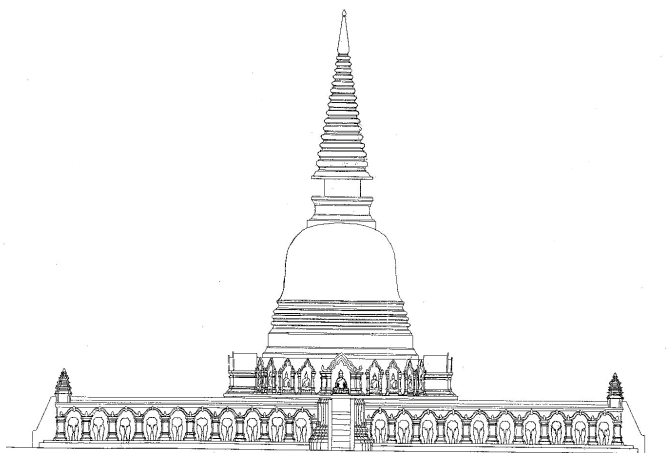
ขัดสมาธิ สลักจากหินทราย ปั้นพอกด้วยปูนประดับอยู่โดยรอบ ชุ่มจรณะนำ
ทิศทำเป็นมุขยื่นออกมาแต่ละทิศ 4 ชุ่ม ส่วนชุ่มจรณะอื่นๆ ที่อยู่ระหว่าง
ชุ่มทิศทำยื่นออกมาไม่มากนักอีก 16 ชุ่ม รวมทั้งสิ้น 20 ชุ่ม ถัดขึ้นไปน่าจะเป็น
ชั้นฐานปัทมกลม และเหนือขึ้นไปอีกเป็นชั้นมาลัยเถาซึ่งมีลักษณะเป็น
มาลัยลูกแก้วกลมสามชั้น รองรับบัวปากกระชังและองค์ระฆังกลมที่มีขนาดใหญ่
บัลลังก์เป็นฐานปัทมสี่เหลี่ยม มีก้านฉัตรกลม เหลือชั้นปลียอดอยู่เพียง
ส่วนหนึ่ง นอกนั้นหักพังลงมาอยู่บนลานประทักษิณ แม้ว่าเจดีย์องค์นี้จะมีร่อง
รอยของการบูรณะหลายครั้งโดยเฉพาะในส่วนประดับลวดลายต่างๆ แต่ก็ยัง
เชื่อว่าลักษณะรูปทรงและแบบแผนลวดบัวของเจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์
แห่งนี้คงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก

ภาพที่ 4 เจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก่อนการบูรณะ

การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมที่วัดมเหยงคณ์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 นี้ น่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเดินทางกลับมาของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์สายสีหล ที่พระพรหมเถรและพระโสมเถร พระสงฆ์ชาวอยุธยาที่ได้เดินทางไปศึกษาพระศาสนาที่เกาะลังกา และกลับมาพร้อมกับคณะสงฆ์ในกลุ่มของพระมหาธรรมคัมภีร์ ซึ่งได้นำพระสงฆ์ชาวเชียงใหม่ ชาวลพบุรี และชาวมอญจำนวน 33 รูป เดินทางไปศึกษาพระศาสนาที่ลังกาด้วย โดยเฉพาะพระสงฆ์ในกลุ่มพระมหาธรรมคัมภีร์นี้เมื่อเดินทางถึงกรุงศรีอยุธยาได้จำพรรษาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาถึง 4 พรรษา ซึ่งในระหว่างนั้นได้อุปสมบทใหม่ให้พระมหาเถรสีลวิสุทธิผู้เป็นพระอาจารย์ของพระเทวีของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระมหาเถรสังฆมโกวิทที่กรุงศรีอยุธยาอีกด้วย (พระรัตนปัญญาเถระ 2501, 108) ดังนั้นจึงเชื่อว่าพระสงฆ์ลังกาวงศ์สายสีหลที่นำพระศาสนาเผยแผ่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลานี้น่าจะได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์เป็นอย่างดี การที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ทรงโปรดให้สร้างวัดมเหยงคณ์ขึ้นในเขตอรัญญิกน่าจะแสดงให้เห็นถึงพระราชศรัทธาได้เป็นอย่างดี

เจดีย์ช้างล้อมวัดมเหยงคณ์แห่งนี้มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณช้างล้อมซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย คงสร้างขึ้นเพื่อประกาศถึงความเป็นพระพุทธรูปศาสนาบริสุทธิ์ที่มาจากเกาะลังกาของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์สายสีหลสายใหม่ และเพื่อแข่งขันกับสำนักพระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์สายรามัญซึ่งตั้งอยู่ที่วัดช้างในเขตอรัญญิกทางทิศตะวันออกของกรุงศรีอยุธยาเช่นกัน

แผนผัง 2 รูปด้านเจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เจดีย์ทรงระฆังช้างล้อมวัดหัตถาวาส

วัดหัตถาวาสตั้งอยู่แถบคลองสระบัว ทางทิศเหนือของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ประวัติการก่อสร้างไม่ปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่ชัด แต่ชื่อวัดแห่งนี้ปรากฏในพระราชพงศาวดารครั้งรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อ พ.ศ. 2092 (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดเลขา 2457 ข, 178) ดังนั้นวัดแห่งนี้จึงควรมีอยู่มาก่อน พ.ศ. 2092 แล้ว และคงร้างไปเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. 2310 ต่อมากรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งและบูรณะใน พ.ศ. 2542

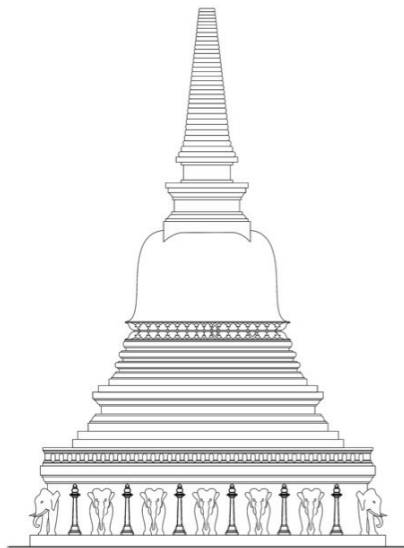
เจดีย์ทรงระฆังที่ตั้งอยู่ทางด้านหน้าของพระวิหาร เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบลังกาในสภาพปัจจุบันไม่มีช้างปูนปั้นประดับที่ฐาน แบบแผนประกอบด้วยฐานล่างเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 14.25 เมตร สูง 0.75 เมตร ถัด

ขึ้นไปเป็นฐานสี่เหลี่ยมหน้ากระดานบัวหงาย ขนาดสูงใหญ่ประมาณ 2.50 เมตร จากการขุดแต่งและบูรณะของกรมศิลปากรใน พ.ศ. 2542 ได้พบหลักฐานว่าที่ฐานของเจดีย์เคยมีช้างปูนปั้นประดับอยู่โดยรอบ ลักษณะของช้างปูนปั้นที่ได้จากการขุดแต่งบูรณะ ทำให้เห็นว่ามีลักษณะเป็นช้างยืน สองขาหน้าและหัวโผล่ออกมาครึ่งตัว ซึ่งขาหน้าทั้งสองขาก่อติดกับฐานเจดีย์ ระหว่างช้างแต่ละเชือกคั่นกลางด้วยเสาตามประเพณีที่ก่อติดกับฐานเจดีย์ ไม่ลอยตัวออกมาเหมือนกับที่เจดีย์วัดช้างล้อมและเจดีย์วัดนางพญา เมืองศรีสัชนาลัย (รุ่งโรจน์ 2543, 94-95) เหนือฐานช้างล้อมขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานกลม ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปสามชั้น รองรับฐานปัทมกลมและชั้นมาลัยเถาซึ่งเป็นลูกแก้วอกไก่สามเส้น ซึ่งเป็นแบบแผนของเจดีย์ทรงระฆังอีกแบบหนึ่งในศิลปะอยุธยา องค์ระฆังขนาดใหญ่มีบัวปากระฆัง บัลลังก์เป็นฐานปัทมสี่เหลี่ยม มีก้านฉัตร ปล้องไฉน ส่วนยอดหักหายไป

ภาพที่ 5 เจดีย์ทรงระฆังช้างล้อม วัดหัตถาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เจดีย์ช้างล้อมวัดหัตถดาวาสเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ เหมือนกับเจดีย์ประธานวัดมเหยงคณ์ และเจดีย์ประธานวัดช้าง กรุงศรีอยุธยา แต่แบบแผนของเจดีย์องค์นี้มีลักษณะเป็นเจดีย์ช้างล้อมทรงระฆังกลมแบบ ทรงสูง ที่น่าจะเป็นพัฒนาการที่คลี่คลายไปจากเจดีย์ประธานวัดช้างของกรุง ศรีอยุธยา เป็นศิลปะผสมระหว่างสุโขทัยกับอยุธยา ซึ่งพบอยู่ในแคว้นสุโขทัย หลายแห่ง เช่น เจดีย์วัดช้าง เมืองกำแพงเพชร และเจดีย์ประธานวัดอรุณญิก เมืองพิษณุโลก ดังนั้นจึงคาดว่า การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมวัดหัตถดา วาสนี้น่าจะอยู่ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งช่วงเวลานั้นแคว้น สุโขทัยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาและพระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์ โดยเฉพาะสายสีหลได้ตั้งมั่นอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาอย่างมั่นคงแล้ว

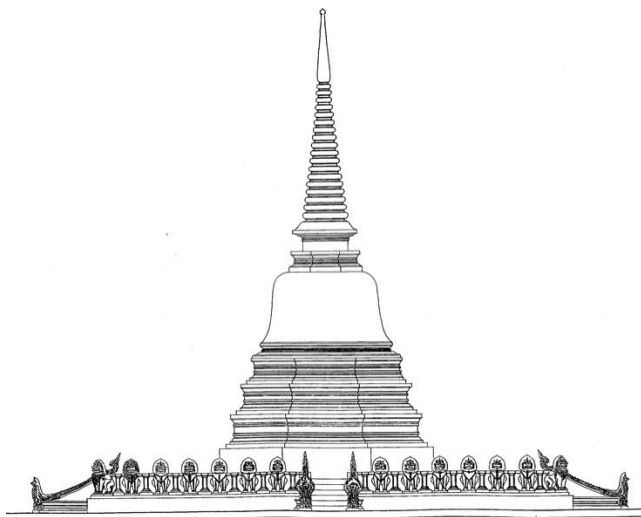

แผนผัง 3 รูปด้านเจดีย์ทรงกลมช้างล้อม วัดหัตถดาวาส จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในที่นี้เราอาจสรุปในขั้นต้นได้ว่า การปรากฏขึ้นของเจดีย์ช้างล้อมในกรุงศรีอยุธยาคงจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เผยแผ่เข้ามา ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับการแข่งขันกันระหว่างสำนักพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายสีหฬและสายรามัญ และเจดีย์ช้างล้อมนั้นเป็นสัญลักษณ์ประกาศถึงความเป็นพระพุทธศาสนาบริสุทธิ์จากเกาะลังกา ซึ่งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์สายสีหฬและสายรามัญกำลังแข่งขันกันสร้างความชอบธรรมเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนและยอมรับนับถือ

การปรากฏขึ้นของเจดีย์สิงห์ล้อมในกรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ดีในกรุงศรีอยุธยาได้ปรากฏมีเจดีย์รูปแบบพิเศษขึ้น คือ เจดีย์สิงห์ล้อม ซึ่งพบมีจำนวน 2 แห่ง คือ เจดีย์ประธานวัดแมนางปลื้ม และเจดีย์ประธานวัดธรรมิกราช เจดีย์สิงห์ล้อมนี้มีแบบแผนคล้ายคลึงกับเจดีย์ช้างล้อมจะแตกต่างกันเพียงที่ใช้รูปสิงห์ปูนปั้นประดับที่ฐานเจดีย์แทนรูปช้าง การทำประติมากรรมรูปสิงห์ล้อมประดับฐานเจดีย์ดังกล่าวนี้คงเทียบเคียงได้กับการทำรูปช้างล้อม เพราะสิ่งที่เป็นสัตว์ตระกูลสูงในหมู่สัตว์หิมพานต์เช่นเดียวกับช้าง การปรากฏขึ้นของเจดีย์สิงห์ล้อมนั้นอาจอธิบายได้ว่า เป็นระเบียบในการประดับที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากเจดีย์ช้างล้อมในศิลปะสุโขทัย แต่การประดับรูปสิงห์นั้นช่างอยุธยาคงดัดแปลงเอามาจากวัฒนธรรมเขมร และกำหนดอายุเจดีย์สิงห์ล้อมที่ปรากฏอยู่ในกรุงศรีอยุธยาทั้งสองแห่ง คือ เจดีย์ประธานวัดแมนางปลื้ม และเจดีย์ประธานวัดธรรมิกราชกรุงศรีอยุธยาได้อน่าจะอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 (สันติ 2544, 21 - 28)

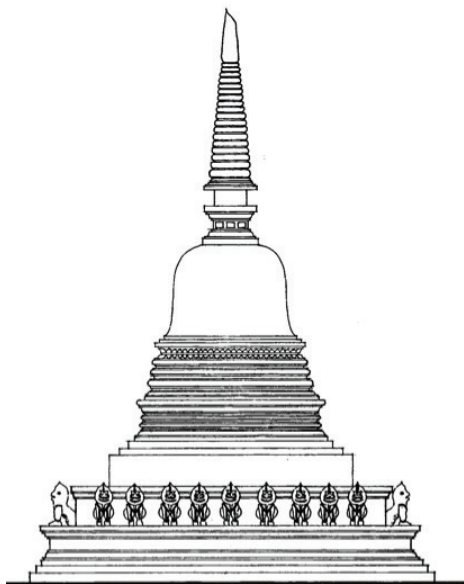

แผนผัง 3 รูปด้านเจดีย์สิงห์ล้อม วัดแม่นางปลื้ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 6 เจดีย์สิงห์ล้อม วัดแม่นางปลื้ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การปรากฏขึ้นของเจดีย์สิงห์ล้อมนั้นนอกเหนือจากเป็นแรงบันดาลใจของช่างที่ทำการก่อสร้างแล้ว ความหมายของการทำสิงห์ล้อมนั้นน่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันกับการแข่งขันของสำนักพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลานั้นอีกด้วย กล่าวคือพระพุทธศาสนาในกรุงศรีอยุธยาระยะเริ่มแรกนั้น คงเป็นพระพุทธศาสนาสายพื้นเมืองเดิมซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรเขมรผ่านมาทางเมืองลพบุรี กับฝ่ายเถรวาทที่มีรากฐานเดิมอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่สมัยทวารวดี ดังนั้นจึงปรากฏหลักฐานว่าสถูปในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้นจะมีรูปแบบเป็นพระปรางค์ ซึ่งมีพัฒนาการมาจากปราสาทเขมร เมื่อพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์แพร่หลายเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยาและได้รับการยอมรับมากขึ้น น่าจะเป็นผลทำให้สำนักพระพุทธศาสนาสายพื้นเมืองเดิมต้องปรับตัวและแข่งขันมากขึ้น เจดีย์สิงห์ล้อมจึงควรเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ประกาศแสดงถึงความเป็นพระพุทธศาสนาสายพื้นเมืองเดิมของกรุงศรีอยุธยาที่สืบทอดมาจากเมืองลพบุรีหรืออาณาจักรเขมรอันรุ่งเรือง

แผนผัง 4 รูปด้านเจดีย์สิงห์ล้อม วัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 7 เจดีย์สิงห์ล้อม วัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สรุป

แม้ว่าการศึกษาเรื่องราวของเจดีย์ช้างล้อมและเจดีย์สิงห์ล้อมที่ปรากฏในกรุงศรีอยุธยาครั้งนี้ จะเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมค่อนข้างมาก ซึ่งได้อธิบายให้ทราบถึงการประดับรูปช้างและรูปสิงห์ที่ฐานพระเจดีย์นั้นคงมิได้สร้างขึ้นเพียงเพื่อความสง่างามและสมมุติหมายแทนพระพุทธรองค์เท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงความเป็นพระพุทธรศาสนาอันบริสุทธิ์ที่มาจากเกาะลังกา และเพื่อสร้างความชอบธรรม ในการแข่งขันกันระหว่างสำนักพระพุทธรศาสนาทั้งสายพื้นเมืองเดิม พระพุทธรศาสนาลังกาวงศ์สายสีหลและสายรามัญ เพื่อให้ได้รับการยอมรับและสนับสนุนให้ตั้งมั่นอยู่อย่างมั่นคงในกรุงศรีอยุธยา นอกเหนือจากนั้นความรู้ที่ได้รับทั้งในเรื่องราวของประวัติพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์บ้านเมือง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องทั้งในทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมนั้น น่าจะเป็นความรู้ใหม่ที่ช่วยส่งเสริมให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาติบ้านเมืองมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. 2499. “พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์.”

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ นาวาโทพระศรการวิจิตร (ช้อย ชลทรัพย์) พระนคร:
กองการพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาล.

ตรี อมาตยกุล. 2510. “นครศรีธรรมราช.” รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช.

พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์.

เทพ สุขรัตน์. 2511. “วัดมเหยงคณ์.” พระราชวังและวัดโบราณ ในจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.

น. ณ ปากน้ำ. 2529. ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมในสยามประเทศ.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ประชากรกิจกรจักร, พระยา. 2504. พงศาวดารโยนก. พระนคร:

ศิลปาบรรณาคาร.

พระรัตนปัญญาเถระ, ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปล. 2501. ชินกาลมาลีปกรณ์

พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร.

พระพุทธพุททามและพระพุทธญาณ. 2519. ตำนานมูลศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาคาร.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบฐิตญาโณ). 2529. *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*.

กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิพร.

มานิต วลัลิโกดม. 2530. *ทักษิณรัฐ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2543. “เจดีย์ช้างล้อมแห่งใหม่ในอยุธยาที่วัดหัสตาวาส.” *วารสารศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 มกราคม. หน้า 94 - 95.

ศรีศักร วลัลิโกดม. 2527. *กรุงศรีอยุธยาของเรา*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทมังกรการพิมพ์และโฆษณาจำกัด.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2517. *เที่ยวเมืองพม่า*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

สันติ เล็กสุขุม. 2544. “เจดีย์สิงห์ล้อม วัดแม่นางปลื้ม เจื่อนไขกับแนวคิด ออกแบบบูรณะ.” *วารสารเมืองโบราณ* ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน. หน้า 21 - 28.

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. 2523. *พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก สมัยกรุงศรีอยุธยา*. รายงานการวิจัย. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

สุรพล ดำริห์กุล. 2557. “พระพุทธศาสนาหลังการว่างศึกกับการปรากฏขึ้นของเจดีย์แบบช้างล้อมในสุโขทัยและล้านนา.” *ช่วงผลึก*. จัดพิมพ์โดยสถาบันภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ 9.

หอพระสมุดวชิรญาณ. 2457 ก. พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา.

พระนคร: โรงพิมพ์ไทย.

_____. 2457 ข. พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา.

พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร: โรงพิมพ์ไทย สพานยศเส.

ห้างหุ้นส่วนจำกัดสุรศักดิ์ก่อสร้าง. 2542. รายงานการขุดค้น ขุดแต่ง และออกแบบเพื่อการบูรณะโบราณสถานวัดช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เอกสารเย็บเล่มเข้าปก เสนอสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา.
